

Željko KLAIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

FRANCUSKI PETIT ROBERT – MOGUĆI UZOR JEDNOJEZIČNOG RJEČNIKA

U članku je dan prikaz mjesta koje *Le Petit Robert* zauzima u tipologiji francuskih jednojezičnih rječnika i sažet pregled načela po kojima je sačinjen tako da s jedne strane obavješćuje, a da s druge strane upućuje u pogledu leksika i njegove strukture.

Da bi osnovna predodžba o jednojezičnome rječniku kakav je *Petit Robert* bila potpunija, neće biti zgorega da ga što je sažetije moguće pokušamo smjestiti u njegov leksikografski kontekst.

Počeci francuske leksikografije u suvremenom smislu obično se vežu uz drugu polovicu 17. stoljeća,¹ kada se, zahvaljujući Richeletu, Furetièreu i, naravno, Francuskoj akademiji, pojavljuju prvi veliki popisi francuskoga leksičkog blaga. Nakon više od dobra tri stoljeća opsežnoga rada, današnja je francuska leksikografija raznovrstan, a opet koherentan sustav, kojemu se dijelovi artikuliraju u čitavu jednu leksikografsku tipologiju.²

Unutar toga sustava ponajprije se razlučuju dvije velike skupine, od kojih prvu tvore rječnici stvari, *enciklopedije*, a drugu rječnici riječi, to jest *rječnici* u užem smislu. Rječnici riječi, odnosno jezika, dijele se po izabranome domašaju na opće i na posebne. Francuski se posebni rječnici razvrstavaju u široku lepezu kojoj su elementi omeđeni određenim aspektima jezika. Segmentni aspekti predmetom su rječnika osnova, rječnika izvedenica, rječnika izričaja i rječnika izreka ili poslovice. Morfogramatičke aspekte nalazimo u rječnicima glagola i u rječnicima gramatičkih rodova. Formalni aspekti francuskog leksika zanimaju bogatu produkciju pravopisnih i izgovornih rječnika, kao i rječnika homonima, rječnika paronima i rječnika rima, dok se na semantičke aspekte usredotočuje još bogatija produkcija, s jedne strane,

¹ Usp. G. Matoré, *Histoire des dictionnaires français*, Larousse, Pariz, 1968.

² B. Quemada, *Les dictionnaires du français moderne. 1539-1863*, Didier, Pariz, 1968, str. 90 i 101, te 158, 190, 196; usp. i Ch. Baylon, P. Fabvre, *La sémantique*, Nathan, Pariz, 1978, str. 227-230.

rječnika sinonima i rječnika antonima, te, s druge strane, pojmovnih i analogijskih rječnika.

Kvantitativni opseg kako općih, tako i posebnih francuskih rječnika ovisi o izboru između dviju perspektiva. Opredjeljenje za ekstenzivnu perspektivu vodi k obuhvatu što većega mogućeg broja leksičkih elemenata u okviru zadanoga domašaja, dok opredjeljenje za restriktivnu perspektivu nameće više ili manje strogu i bolje ili lošije utemeljenu selektivnost.

Na taj način, ovisno o tome koja je perspektiva prihvaćena, u skupini općih rječnika razlikuju ekstenzivna leksikografska djela bez ograničenja u pogledu leksičkog područja, tipa *Velikog Laroussea*, od restriktivnih općih rječnika s ograničenim obuhvatom, kakav je, u deskriptivnoj kategoriji *Mali Larousse*, u preskriptivnoj kategoriji *Rječnik Francuske akademije*, te u korektivnoj kategoriji leksikografsko djelo pod naslovom *Lov na belgicizme*.³

Kod restriktivnih posebnih rječnika razlikuju se ponajprije rječnici govornoga izraza i rječnici pisanoga, to jest književno-pjesničkog izraza, te zatim rječnici raznih stručnih ili znanstvenih terminologija i rječnici sociolingvistički omeđeni, odnosno namijenjeni, određenim sociokulturnim kategorijama, kakvi su mnogobrojni školski, pučki ili građanski rječnici, te napokon rječnici kolokvijalnoga i šatrovačkoga jezika.

Svemu se još, naravno, pridodaju i etimologijski, odnosno historijski rječnici, poput, kod općih, *Le Robert Historique*,⁴ ili, kod posebnih, Esnaultov *Rječnik argoa*.⁵

*Petit Robert*⁶ opći je jednojezični rječnik francuskoga jezika. S oko 60 000 svojih natuknica, odnosno rječničkih članaka, istodobno je i ekstenzivan, jer je količinski opsežniji od, na primjer, *Maloga Laroussea*, ali i restriktivan, jer je opsegom znatno manji naprimjer od *Velikog Laroussea*. Ne ulazeći u pojedinosti kriterija koji su njegove sastavljače vodili u selekciji građe, a to su, u krupnim crtama, učestalost leksičkih elemenata, uobičajenost izvanjezičnih realija ili potreba njihova imenovanja, te modernost izraza ili neke njihove uporabe, recimo samo da su ovi nastojali popisati i opisati većinu općeprihvaćenih riječi i izraza suvremenoga francuskoga standarda svih uporabnih razina, ali uz njih i one stručne, znanstvene i uopće specijalizirane termine, kao i one regionalizme, koji su ušli u francusko opće jezično nasljeđe. Pored tih živućih elemenata, *Petit Robert* obuhvaća i znatan broj uporabno zastarjelih riječi i izraza iz francuske klasične književnosti. Kao što u njegovu Uvodu kaže priređivač Alain Rey, zadaća je *Petit Roberta* da korisniku omogući da, s jedne strane, potpuno razumije ono što čuje ili pročita, te da mu, s druge strane, pomogne da se jezično iz-

³ J. Hanse, A. Doppagne, H. Bourgeois-Gielen. *Chasse aux belgicisms*. Charles Plisnier, Bruxelles, 1971.

⁴ *Dictionnaire historique de la langue française*, sous la direction de Alain Rey, Dictionnaires Le Robert, Pariz, 1992.

⁵ G. Esnault, *Dictionnaire historique des argots français*, Larousse, Pariz, 1965.

⁶ *Le petit Robert 1. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Le Robert, Pariz (prvo izdanje 1967).

razi na što je primjereniji i precizniji mogući način. U toj dvostruko namjeni, da dakle istodobno i obavješćuje i upućuje, *Petit Robert* jest, isto tako istodobno, i deskriptivan, i historijski, i analogijski rječnik. Deskriptivan po tome što pruža razumno bogat opis suvremenoga francuskog leksika, historijski zato što nudi odmjeran uvid u stariji jezik kao izraz prethodnih razvojnih faza kulture, a analogijski zahvaljujući tome što unutar članaka okuplja značenjski bliske riječi i time korisniku omogućuje ili otkrivanje njemu nepoznatih riječi, ili pak pronalaženje njegovoj misli najprimjerenijih izraza, odnosno, jednostavno rečeno, učenje, proširivanje i istančavanje vokabulara.

Prosječan rječnički članak u *Petit Robertu* sačinjen je po sljedećem planu: 1. natuknica; 2. fonetska transkripcija izgovora (i, ako je potrebno, izgovornih inačica); 3. etimologija; 4. datacija prve zabilježene uporabe, uz eventualnu opasku u vezi s izgovornim, grafijskim, morfosintaktičkim ili semantičkim osobitostima natuknice u vrijeme prve zabilježbe; 5. osnovni morfološki podaci tamo gdje to zahtjeva jezična struktura; 6. sociolingvističke odrednice; 7. stilističke odrednice; 8. definicije pojedinih značenja, koje mogu, ponekad isključivo, no ponajčešće kombinirano, biti a) logičko-semantički opis označenoga, često podudaran s logičkom definicijom izvanjezičnog referenta, b) navođenje riječi ili izraza suprotnoga značenja uz naznaku tipa »suprotno od« ili »koji nije«, c) tumačenje značenja pomoću sinonima, d) ponekad i naprosto smještanje natuknice u takav sintagmatski kontekst koji omogućuje razaznavanje njezina smisla i bez posebne definicije; 9. sintaktičke osobitosti, predložene bilo sadržajno podjelom članka na podčlanke tamo gdje se te osobitosti odražavaju na semantizam natuknice, bilo pak kratkom uputom ili objašnjenjem, a nerijetko i navođenjem primjera koji mogu poslužiti kao sintaktički modeli; 10. sintagmatski i kolokacijski uzusi ilustrirani odgovarajućim primjerima; 11. analogijske uputnice na a) bliže ili dalje sinonime, b) antonime, c) homonime i d) na najvažnije ili najčešće sastavnice morfosemantičkog, odnosno konceptualnog polja dotične natuknice; 12. frazeološke jedinice s tumačenjima; 13. ponekad upozorenja na uvriježene pogreške ili na nepravilnosti u jezičnoj praksi s opreznom naznakom onoga što u tom pogledu savjetuju tijela kojima je zadaća briga o jeziku.

Ponešto je od ovako razrađenoga plana rječničkog članka utkano s manje ili više sreće i u ovo malo jednojezičnih rječnika kojima mi raspoložemo. U pravilu potpuno nedostaju, međutim, analogijski elementi. Dopustite mi stoga da pri kraju ponovim nekoliko misli koje sam već iznio jednom prilikom,⁷ zagovarajući analogijsku koncepciju rječnika, nadahnutu upravo takvom koncepcijom *Petit Roberta*.

Pitanje je, naime, što od rječnika očekuje običan korisnik, bio on takozvani čovjek s ulice, ili pak čovjek koji piše ove retke i vrti se na stolici tražeći najpogodnije riječi u koje će na pojmovno sređen način uobličiti svoje misli. Kada će mu pasti na um da zaviri među stranice jednojezičnog rječnika? Vjerojatno tek u rijetkim prilikama kada naiđe na kakvu riječ kojoj ne zna pravo značenje. Ali, Bože moj,

⁷ Okrugli stol *Otvorena pitanja oko pristupanja izradi jednojezičnih hrvatskih rječnika*. Filozofski fakultet u Zagrebu, 4. travnja 1992.

pa svatko od nas poznaje značenje većine suvremenih hrvatskih riječi! Zar će itko bez osobita razloga kopati po rječniku nastojeći saznati što znače, na primjer *jabuka* ili *hrabrost*? Ako je rječnik tek popis s tumačenjima, po svoj prilici neće. A i da hoće, od kakve mu je koristi spoznaja da je jabuka 'vrsta voća (Malus) s više podvrsta i sorata', odnosno 'plod te voćke',⁸ a da je hrabrost 'osobina onoga koji je hrabar'?⁹

Ali će to sasvim sigurno činiti bude li znao da će u rječniku pored same definicije maloprije navedene riječi *jabuka*, naći uz nju, kada se radi o plodu, i riječi koje joj označuju dijelove, kao što su *kora*, *ljuska*, *peteljka*, *srce*, *koštica*, *sjemenka*, *mezgra*..., da će naći i uputnice na barem najpoznatije njezine sorte, kao što su *kanada*, *mašanka*, *budimka*, *golden*, *jonatan*..., da će naći fraze kakve su *jabuka razdora* ili *kisela jabuka*, da će naći podatak da joj pridjevi glase *jabukov*, *jabučni*, *jabučji* i *jabučast*, deminutiv *jabučica*, a augmentativi *jabučina* i *jabučetina*, da su joj izvedenice *jabučar*, *jabučik*, *jabukovina* i *jabukovača*, i tako redom.

To će sasvim sigurno činiti, birajući stilistički najpogodniji izraz za ono što hoće reći, bude li znao da će, pored same definicije maloprije spomenute riječi *hrabrost*, naći za nju i njezine sinonime, kakvi su *smionost*, *smjelost*, *srčanost*, *neustrašivost*, *odvažnost*, *junaštvo*, a na stanovitoj jezičnoj razini i *kuraža* i *petlja* i *muda*, ili, u slučaju da mu je milija litota, i poneku riječ suprotna značenja, kakve su *bojažljivost*, *strašljivost*, *plašljivost*, *kukavištvo*, *malodušnost*... i da ne nabrajam dalje.

Budu li dakle leksikografskim načelima njegove izrade pridodana i analogijska načela, takav bi hrvatski rječnik zaista mogao biti ne samo više ili manje monumentalan leksički popis i propis, nego i radni priručnik, alat, instrument, koji omogućuje ili barem znatno olakšava kretanje kroz leksičke strukture i time onda i primjereno i precizno formuliranje vlastitih misli, odnosno korektno razumijevanje tuđih.

LE PETIT ROBERT FRANÇAIS: UN MODÈLE POSSIBLE DE DICTIONNAIRE MONOLINGUE

Résumé

L'article détermine la position du Petit Robert dans la typologie des dictionnaires monolingues français et présente brièvement les principes de sa confection, qui ont permis à cet ouvrage d'être la fois une source d'information et un guide pratique à travers le lexique et ses structures.

⁸ V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1991, s. v. *jabuka*.

⁹ *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, Zagreb, Novi Sad, 1967, s. v. *hrabrost*.